

Yhtheenveto

Komisuunin tehtävä

Tottuus- ja sovintokomisuunila tornionlaaksolaisile, kväänile ja lantalaisile (komisuuni) oon ollu tehtävännä ette kartottaa ja tarkistaa sitä assimileerinkipolitiikkaa jotako Ruottin valtio ja Ruottin kirkko harrastit tornionlaaksolaisia, kvääniä ja lantalaisia vasten (minuriteetti) 1800- ja 1900- luvuila. Tehtävä oon kansa merkiny ette jakkaa informasuunia ette lisätä tietoa minuriteetistä ja sen histuurisista kokemuksista. Komisuuni jättää tehtävän mukhaan tässä mietinössä ehotuksia jatkuvhiin toihmiin jokka saattavat eesauttaa hyvityksheen ja etistää sovintoa.

Henkilökohtaset kertomukset oon pääosa komisuunin kartottamisessa. Komisuuni oon tehny kartottamista mm haastattelemalla 166 yksityistä henkilöä heän kokemuksista assimileerinkipolitiikasta ja pienemän määrän henkilöitä joilako oon erityistietoja semmosissa aluheissa joitako komisuuni oon tutkinu. Komisuuni oon kansa tilanu 12 tutkintoraporttia eri teemoila ja tutkinu arkiivimateriaalia ja muita materiaalia. Komisuuni oon tehny laajaa ulossuunattua työtä tarkotuksessa ette saaja yhteyttä minuriteetin kansa ja laajasti informeerata komisuunin työstä. Niin sanotuila kahvikokkousilla komisuuni oon informeeranu maholisuuesta ette tulla haastateltuksi. Ja niin sanotuitten *toinen kuppi*-kokkousitten kautta komisuuni oon sitonu kartottamisen ja maholiset ehotukset toihmiin ette etistää sovintoa ja eesauttaa hyvityksheen. Työtä oon tehty lähheisessä yhtheistyössä ja keskustelussa minuriteetin kansa.

Ruottin velvolisuus kansalisitten minuriteetitten oikeuksista

Hallitusmuoto (1 kap. 2 §) säätää ette saamelaisen kansan ja eetnisitten, kielelisitten ja uskonolisitten minuriteetitten maholisuuksia ette pittää jäljelä ja kehittää ommaa kulttuuri- ja yhtheisölämää pittää etistää. Ruotti oon liittyny usheishiin kansanvälishiin konvensuuhniin koskevan minuriteetitten oikeuksia. Kansanvälinen konvensuuni kansalaisista ja polittisista oikeuksista ja konvensuuni lapsen oikeuksista säätää mm minuriteetitten oikeutta ette käyttää ommaa kieltä ja kulttuuria. Euroopparaatin kansalisitten minuriteetitten suojelua koskevan raamikonvensuunin tarkotus oon ette suojata niin kansalisia minuriteettiä ko yksityisiä henkilöitä jotka kuuluvat kansalishiin minuriteethiin. Eurooppalaisela määräyksellä maanosa- elikkä minuriteettikielistä oon tarkotus ette suojata kansalisia minuriteettikieliä. Ruotti oon saanu kritiikkaa Euroopparaatin tarkistuksissa ette se ei täytä konvensuunivelvolisuuksia mm mitä koskee oikeutta äitinkielenkoulutukseen.

Laissa (2009:724) kansalisista minuriteetistä ja minuriteettikielistä tullee esile mm ette kunnila ja muila virastoila oon pakko suojata ja etistää minuriteetitten kieliä ja kulttuuria. Erityisilä aluheila, ns hallintoaluheila, suomenkielele, meänkielele ja saamenkielele, kunnila oon pakko järjestää esikoulua ja vanhuustenhuoltoa kielilä. Hallituksen päämäärä kansalisitten minuriteetitten politiikale oon ette suojata kansalisia minuriteettiä ja vahvistaa niitten maholisuuksia vaikutusvalthaan ja antaa tukea histuurisille minuriteettikielile niin ette net piethään elävinnä. Saamekäräjällä ja Lääninhallituksella Stokholmissa oon hallituksen tehtävä ette vuosittaisin seurata ylös minuriteettipolitiikan kehitystä. Niitten viimissä raportissa minuriteettipolitiikan kehityksestä 2022 vuen aikana toethaan ette hallituksen päämäärät oon kaukana saavutetuista.

Muita esimerkkiä tottuus- ja sovintokomisuunista

Komisuunin tehtävään oon kuulunu ette seurata työtä tottuus- ja sovintokomisuunissa muissa maissa. Norjan tottuus- ja sovintokomisuuni saamelaisile, kveenile ja norjansuomalaisile oon

tarkistannu Norjan valtion norjalaistamispoliittikkaa ja loukkauksia. Komisuuni esitti heän loppuraportin kesäkuussa 2023.

Suomen käynnissäolevalla tottuus- ja sovintokomisuunila saamelaisile oon tehtävännä ette mm tarkistaa valtion assimileerinkipoliittikkaa saamelaisia kohin ja kunka niitten oikeuksia loukathiin.

Ruottalaisela tottuuskomisuunila saamelaisele kansale, perustettu marraskuussa 2021, oon mm tehtävännä ette kartottaa ja tarkistaa sitä saamelaisia koskevva poliittikkaa histuurisessa perspektiivissä ja sen seurauksia saamelaisele kansale.

Komisuuni oon kansa seuranu tottuus- ja sovintokomisuunitten töitä Kanatassa ja Gröönlantissa. Tottuus- ja sovintokomisuuni Kanatassa oli siitä kunka alkuperäkansaa (*First Nations, Métis ja inuiitit*) pakotethiin kulkemhaan internaattikouluissa siinä tarkotuksessa ette tulla kristityiksi ja intekreeratuiksi. Komisuunin työ johti Calls to Action kokoelhmaan, ns. kehotuksia usealle aktöörile, hallituksen ulkopuolisillekki.

Gröönlantilainen sovintokomisuuni perustethiin selvittämhään koloniaaliaijan vaikutusta tämän päivän gröönlantilaisheen yhtheiskunthaan. Tämä oli suuresti sisänen gröönlantilainen prosessi, jossako tanskalainen hallitus ei ollu matkassa. Uusi tutkimus Tanskan ja Gröönlantin suhteista vuela 1945 lähtien olthaan kuitenkin alottamassa, lähtien tirektiivistä joka hyväksythiin kesäkuussa 2023.

Ruottissa oon usseita samansorttisia kartottamisia histuurisista väkistämistä eri ryhmiä kohin tehty, mm koskevan väkistämisiä ja loukkauksia roomialaisia vasten (Valkokirja) ja huonohoitoa sosiaalissa lastenhoijossa (Huonohoitotutkimus). Sovintotyö Ruottin kirkon ja saamelaisitten kesken oon ollu käynnissä 1990-luvulta lähtien ja kirkko oon alottannu hyvitysprosessin tornionlaaksolaisile, kväänile ja lantalaisile.

Komisuuni oon ottanu oppia muitten komisuunitten työstä ja oon mm päättäny, ette varhain kuttua minuriteetin matkhaan ette sitoa komisuunin tehtävää ja saaja ihmiset osalistumhaan.

Histuurinen tausta

Suomenkielisellä kansala oon pitkä histuuria Pohjosskantinaaviassa. Lähtheet näyttävät ette Pohjanmeren pohjosaluheela oli suomenkieltäpuhuva väestö 800-luvula. Minuriteetti eli keskiaikhaan

asti päänänsä kalastuksesta, jahista ja karjanhoijosta ja jälemin maanpruukistaki.

Suomenkieltäpuhuvat Tornionlaaksossa tulit uuen sorttiseksi minuriteetiksi ko Ruotti menetti nykysen Suomen Ryssäle 1809. Aluksi ei tapahtunnu suurempia muutoksia valtion näkökanthaan minuriteettiä kohin. Kansankoulumääräys vuela 1842 ei rajottannu millä kielelä opetusta piethiin ja se merkitti ette niin saamenkieltä ko suomenkieltä aluksi käytethiin opetuksessa minuriteettialuheela. Mutta kasuaavan natsunalistisen iteolokiin matkassa ruottinkieli tuli yhä tärkeämäksi. Vuona 1888 perustethiin neljä kansankoulua minuriteettialuheela missä vaaithiin ette ruottinkieli piti olla ainua opetuskieli. Tornionlaakson kansankorkeakoulua ja Tornionlaakson kirjastoa käytethiin ette levittää ruottinkieltä ja kulttuuria. Ruottin kirkola oli keskheinen rolli ette levittää ruottinkieltä ja kulttuuria koulujärjestelmän kautta.

Työtuat jotka perustethiin 1903 olit jonkulaisia internaattia johonka lapset siiryit seittemän vuen ikäsistä lähtien. Syy saatto olla ette net elit köyhissä olosuhtheissa elikkä ette niilä oli pitkä matka kouluun. Yks tarkotuksista oli ette saaja lapset omaksumhaan ruottinkielen ja ruottalaisen kulttuurin. Se tehthiin kieltämällä niitä puhumasta minuriteetikieltä. Kaikkia koulutuksia minuriteettialuheela leimasi tarkotus ette ruottalaistaa¹ minuriteettiä. Sillä laila sittä tuli tehokas työkalu assimileerinkipolitiikassa.

Niitä oli muitaki faktoria jotka eesautoit valtiota luohmaan nekatiiviä ja lastheele tekevääs näkökantaa minuriteettiä kohin. Laestatialainen herätysliike levisi 1800-luvula suomenkieltäpuhuvan väestön seurassa. Laestatialaisuutta, jonka saarnakieli oli suomenkieli, piethiin viehraana elementtinä Ruottin kirkossa. Rotubiologiset iteat jotka synnyit 1900-luvun alusta tarkotit ette suomalais-uukrilaista ryhmää piethiin olevan matalamalla kehitystasola ja uhkana ns ruottalaista kansanheimoa vasten. Natsunalisitset virtaukset Suomessa ja se kritikka jotako suomalaiset natsunalistit tähtäsit Ruottin minuriteettipolitiikkaa vasten piethiin uhkana Ruottissa. Ryssä ja sitten Neuvostoliitto piit kansa pitkhään minuriteettialuetta militäärinä uhkana.

Yhtheenvetettynä niitä oli usseita yhtheistoimivia faktoria jotka eesautoit assimileerinkipolitiikkaan. Toisen mailmansoan

---

¹ Ordet ruottalaistaa används här i bemärkelsen att försvenska både vad gäller språk, kultur och identitet.

jälkhiin arvokonservatiivisiä natsunalistisia värteerinkiä alethiin pithään yhä viehraampanna ja 1950-luvun lopulta alethiin assimileerinkipolitiikkaaki kritiseeraahmaan. Kielto ette puhua suomenkieltä koulussa otethiin poijes ja minuriteetti sai pikkuhiljaa saatavuuen kotikielenopetuksheen. Sen yhtheyssä ja reaksuunina assimileerinkipolitiikkaan minuriteetti alko organiseeraahmaan itteä. Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksolaiset (STR-T) perustethiin 1981, tarkotuksessa ette säilyttää minuriteetin kieltä ja kulttuuria. Minuriteetti julisti meänkielen omaksi kieleksi 1988 ja 1999 meänkieli tunnustethiin kansaliseksi minuriteettikieleksi.

Komisuunin suhtautumistapa ja menettelytapa kartottamisessa

Komisuunin työ oon merkiny ette koota sisäle ja analyseerata haastatteluja, tutkintoraporttia, arkiivimateriaalia ja muuta materiaalia. Komisuuni oon alusta asti ottanu matkhaan minuriteetin komisuunin kartottamisheen. Sen yhtheyssä komisuuni oon pitäny ottaa huomihoon eri eettisiä prinssiippiä. Se jotako oon puhutettu oon esimerkiksi antanu luvan haastattelhuun ja oon saanu olla anonyymi. Haastattelumateriaali kuuluu sekretessin alle.

Komisuuni oon aluksi niin sanotuissa kahvikokkousissa informeeranu komisuunin tehtävästä ja kuttunu sisäle yksityisiä haastattelhuin assimileerinkipolitiikan kokemuksista. Jälkimäisessä sarjassa *toinen kuppi*-kokkousissa, komisuuni oon sitonu ehotuksitten kartottamisen ja suunan jatkuville sovinto- ja hyvitystoimile. Komisuuni oon niitten lisäksi pitäny muitaki kokkousia ja seminaarieita tarkotuksessa ette mm jakkaa tietoa minuriteetistä ja komisuunin työstä.

Komisuuni oon tehny 160 haastattelua, 166 yksityisen henkilön kansa. 47 prosenttia haastatteluhenkilöistä oon vaimoja ja 53 prosenttia oon miehiä. Nuoriin jotako oon haastateltu oon syntyny 1993 ja vanhiin 1925. Majuriteetti haastateltuista oon syntynheet 1950-luvula elikkä ennen.

Komisuunin kartotus pohjautuu pääosin haastatteluhenkilöitten kertomukshiin. Haastattelut tuskasista muistoista saattavat herättää

niin fyysisiä ko psyykkisiä reaksuunia ja haastatteluhenkilöile oon sen takia tarjottu professunelliä psyykkososaalia tukea.

Komisuuni oon kansa tehny pienemmän määrän tionnoutavia haastatteluja ko tietoa ei menny saaja muula laila. Komisuuni oon tilanu kakstoista tutkintoraporttia eri temattisista aluheista ette saaja kokhoon tutkimusta joka kuvvaa minuriteetin suhetta valtihoon. Komisuuni oon kansa tehny arkiivihakuja.

Assimileerinkipolitiikan seurauksia kielele, kulttuurille ja itenttiteetile

Ruottalaistamispolitiikka oon merkiny ette minuriteetin kieli, kulttuuri ja itenttiteetti oon halveksittu, tehty häpeälisiksi ja näkymättömiksi. Seurauksenna siitä oon ette meänkielenkäyttö oon vähentynny eikä ole leviny toisele sukupolvele muuten ko rajotetuissa määrissä.

Sukupolvet jotka oon syntynheet 1800-luvun lopulta elikkä 1900-luvun alusta olit päänänsä suomenkieltäpuhuvia ja niilä oli vaihteleva tieto ruottinkielessä. Sukupolvila, syntynheet 1920 ja 1950 välisennä aikana, oon/oli useasti molemat kielet, mutta sukupolvila sen jälkhiin oon yhä rajotettu tieto minuriteettikielessä.

Assimileerinkin seurauksenna monet tämän päivän vanhiimat ei ossaa kieltä eikä saata siis antaa sitä heän lapsile. Lapset oon sen kautta kansa menettänheet osan heän kultturellistä perinöstä ja heän yhtheenkuuluvaisuuen ryhmän kansa.

Haastatteluhenkilöt kertovat ette het oon menettänheet yhtheenkuuluvaisuuen minuriteettiryhmän kansa. Vissit sanovat ette het itte ei tunne ittensä olevan täyelisii jäsenii minuriteetissä kulttuurin ja kielen menettämisen takia. Monet puhutetuista yhistävät meänkielen halveksumisen minuriteettihenkilöitten ja ryhmän lastheele tekemisen kansa kolektiivinä. Toiset mainittevat ette minuriteettiä oon tehty näkymättömäksi suhtheessa ympäriolehvaan ytheiskunthaan ja ette ytheiskunnassa oon rajotettua tietoa minuriteetistä, sen alkuperäaluheesta ja histuuriasta.

Useat korostavat ette perintheelisitten toimitten ja elinkeinoitten merkitystä oon painettu alas. Useat pitävät kansa ette oon olemassa vaioliokulttuuri omasta kulttuuriperinöstä. Yks merkittevä itenttiteettimarkööri oon nimi, tarkemin sanottu vaihto

ruottinkielisheen nimheen. Sen lisäksi saattaa mainita ette vissit tänä päivänä muuttavat takashiin alkuperäshiin nimhiin. Jokku mainittevat ette heitä oon syrjitty koulutuksissa elikkä virastoitten työnteossa ja sen seurauksenna heän luottamus virasthoin ja valtihoon oon vahingoittunu.

Koulutus ja kasvatus

Kansankoulu

Tarkotuksessa ette rakentaa ulos koulutusjärjestelmää ja assimileerata asukhaita minuriteettialuheelä perustethiin 1888 valtiolisesti rahotettuja kansankouluja vaatimuksella ette ruottinkieli oli koulutuskieli. Nyt menthiin, suomenkielenkäytöstä koulutuksessa, täysruottalaisheen metuthiin joka tarkotti ette suomenkieltäpuhuvat lapset sait käyttää vain ruottinkieltä ensimmäisestä koulupäivästä lähtien. Tässä ei ollu kyse aivan koulutiimoista mutta praktiikassa kielto jällasi suomenkieltäpuhumista rastitten aikanaki.

Monet haastatteluhenkilöt jotka kuljit koulua 1900-luvun alkupuolela oon muistelheet, ette het ei osahneet ruottinkieltä ollenkhaan ko het aloit kansankouhluun. Jokku kertovat ette heitä rangastethiin jos het puhuit suomenkieltä. Se tosiasiä ette suomenkieltäpuhuvia oppilhaita koulutethiin kielelä mitä net ei hallittenheet, ns ruottinkieltä, loi epätasa-arvosen oppitilantheen suhtheessa ruottinkieltäpuhuhviin.

Vasta 1950-luvula kielto ette käyttää suomenkieltä loppu. Kaks vuosikymmentä jälemin, 1977, otethiin käythöön oikeus ette saaja koulutusta koulussa omassa äitinkielessä kotikielenopetuksen kautta.

Työtuvat

Ensimmäiset työtuvat Norrbottenissa perustethiin 1903 ette antaa köyhile lapsile ruokaa, asuntoa ja koulunkäyntiä. Mutta tarkotus oli kansa ette kasvattaa lapset natsunalistisessä hengessä. Työtuvat piit, vastoin lapsitten kotimiljööitä, eustaa ”kultturellii fiineilemistä”, mikä ei aivan tarkottannu ette lapset piit puhua ruottinkieltä mutta kansa ette net piit omaksua ruottalaista kulttuuria.

Säätiö Norrbottenin läänin työtuvat olit vastuulisia työtuvista ja olit riippuvaisia valtiolisista rahoista. Kirkon rollistaki tuli merkittävä, muun muassa ette pappi oli matkassa monessa organissa jotka ohjasit työtupia.

Föörestontarit olit vastuuliset jokapäiväsestä toiminasta työtuvissa. Arkipäivää työtuvassa leimasit fastat rytinit, jossako taksvärkit niinku koulutyöt tehthiin säänlisinnä aikoina.

Haastatteluhenkilöitten muistelukset toistavat ette monet koit ittensä ”poisjätetyiksi” työtuvala. Monet jotka olit työtuvala 1900-luvun alkupuolela kertovat ette väkivaltaa, loukkauksia ja väkistämisiä essinty. Monele siitä tuli jyrkkä katkasu siitä miljööstä mistä net tulit. Kielto ette puhua suomenkieltä oli tavalista. Joilaki haastatteluhenkilöilä oon valosamat kokemukset työtuvalta.

Tornionlaakson kansankorkeakoulu ja Tornionlaakson kirjasto

Tornionlaakson kansankorkeakoulula ja kirjastolla oli keskheinen rolli ruottalaistamisessa minuriteettialuheela. Tornionlaakson kansankorkeakoulu, joka perustethiin 1899, tarjosi koulutusta ”köyhäle suomalaisseuvule”.

Ruottinkielen koulutus oli laajempi Tornionlaakson kansankorkeakoulula ko kansankorkeakouluila muuala maassa. Tornionlaakson kirjasto etapleerathiin osana Tornionlaakson kansankorkeakoulusta 1928, tarkotuksessa ette jakkaa ruottinkielistä kirjalisuutta minuriteettialuheela ja vahvistaa väestön sitheitä Ruothiin ja ruottalaisheen. Määräyksitten mukhaan kirjasto piti esim vain tarjota asukhaile ruottalaista kirjalisuutta. Vasta 1950-luvula suomalainen kirjalisuus tuli lualiseksi tässä kirjastossa.

Perintheelisiä elinkeinoja itenttiteettinä ja kulttuuriperintönnä

Mettänpruuki, jahti, kalastus, käsityö, marjan- ja sienenkokoaminen oon maapruukin rinnala olheet elinkeinoja joitako kaikkia tartti ylieloa varten. Joka huusholli oli periaatheessa omavaranen 1930-luvule asti mitä koski ruokaa, vaatheita, käsityötä, enerkiitä ja työvoimaa.

Maapruukile tarvithiin suuria määriä elukanruokaa. Se tuli maholiseksi mm niin sanotuitten niittyjänkitten kautta. Niittyjänkät jatkoit olheen tärkeitä jahile ja kalastukselle vaikka maapruukia muterniseerathiin. Minuriteetti on vielä tänäpäivänäki tyytymätön siihen millä mallin valtio totheutti ette jänkäsarat jaethiin 1921.

Monet haastatteluhenkilöistä sanovat ette heilä oon läheiset suhteet luonthon ja ette fyysinen paikka oon tärkeä heile. Samala monet sanovat ette het oon menettänheet oikeuen maahaan, methään, jahthiin, kalastukseen ja poronhoithoon. Net meinaavat ette minuriteetin histuuriata minuriteettialuheela tarttee tehä näkyväksi mutta kansa ette minuriteetti häätyy saaja vaikutusvaltaa kysymyksissä jotka koskevat maa- ja luontovaroja.

Monet kertomuksista toistavat ette poronhoito oon ollu ja vieläki oon tärkeä osa minuriteetin arkipäivää ja itenttiteetiä. Useat haastatteluhenkilöt muistelevat ette heilä oon ollu poromerkki elikkä ette heilä oon sukulaisia joilako oon elikkä oon ollu poromerkki. Poroila oon histuurisesti ollu suuri merkitys mm vetoelukkoina ette saaja heinät kotia jänkiltä. Poronhoijosta oon kuitenkin lakisäätämisen kautta tullu eksklysiivi oikeus sille joka oon jäsen saamekylässä. Minuriteetin rajotetut maholisuuet pittää poroja ja net oikeukset jotka liitethään poronhoithoon niinku jahti ja kalastus, mainithaan monelta haastatteluhenkilöltä heän muisteluksissa.

Ruottin kirkon vastuu assimileerinkistä

Kirkola oon histuurisesti ollu suuri vastuu kansankoulutuksesta ja uskonto oli pitkhään suuri osa kouluopetuksesta. Sen takia se oon vaikea erottaa kirkon ja koulutusjärjestelmän rollia.

Kirkon tunnusmerkki vuelta 1560 lähtien 1870 asti oli sallittu asento kansankiehliin koska se oli uskonon harjottaminen joka oli fuukkyksessä. 1800-luvun lopulta kirkko otti natsunalistisen asenon ja harrasti 1930-luvule, Luulajan hippakunnan kautta, assimileeraavan politiikan koulussa minuriteettiä vasten.

Kirkola oli kansa rolli raasipiulookisissa tutkimuksissa papitten kautta ko net mm välitit kontakia seurakuntalaisitten kansa jotka sitten joutuivat raasipiulookisitten tutkimuksitten kohtheiksi. Papit

annoit kansa raasiapulookile saatavuuen kirkonmaihiin joistako ihmisjäänöksiä viethiin pojjes.

Aluksi kirkko vastusti laestatialaista herätysliikettä jotako koethiin uhkana kirkon asentoa vasten. Suomenkieltä saatethiin säilyttää koska suomenkieltä käytethiin herätysliikheen saarnoissa ja se oli keskinen osa uskonolisessa elämässä. Herätysliike tuli sillä laila voimakhaaksi minuriteettialuheela.

Valtiolla ja kirkola oon ollu yhtheinen intressi ette tarkkaila minuriteettiä ja minuriteettialuetta natsunalistisessä, puolustuspolittisessa, ekonoomisessa ja rotubioloogisessa tarkotusessa. Kirkon eustajilla oli suuri auktureetti ja luottamus ihmisitten kesken ja toimit sillä laila suurela vallala.

Rotubiologi, kokoaminen ihmisjäänöksistä ja aliarvostuksen tunne

Rotubiologi pohjautuu rasistisheen käsitykshen ette niitä oli matalaman arvosia rotuja joilako oli epätoivottuja jenettisiä ominaisuuksia jotka saatoit huonontaa Ruottin väestöä. Rotubiologin tarkotus oli, toisin ko assimileerinki, ette eksklyteerata ja erottaa yhen ryhmän majuriteettiryhmästä, ei ette saaja kansanryhmää sopeutumhaan majuriteettikulttuuhriin.

Monet niistä henkilöistä jotka kannatit assimileerinkipolitiikkaa puolustit kansa rotubiologita. Se ei ole kuitenkhaan selvitetty mitä rollia kieli pelasi rotubioloogissa eikä sitä ole sen mukhaan saattu selvile millä laila rotubiologi vaikutti minuriteetin ruottalaistamisheen.

Haastatteluissa joitako komisuuni oon tehny tullee esile ette se oon erittäin harvat jotka itte oon joutunheet rotubiologin tutkimuksitten kohtheksi. Monet sanovat kuitenki ette net oon kuuhleet puhuvan rotubiologisista tutkimuksista elikkä ette heän omat sukulaiset elikkä perheen jäsenet oon kertonheet ette het oon joutunheet semmositten tutkimuksitten kohtheiksi. Komisuunin kartottamisessa oon tullu esile tietoja jotka näyttävät ette tutkimuksia, joka perustu rotubiologhiin, tehthiin niin hiljain ko 1950-luvula.

Rotubiologisia tutkimuksia ei tehty tyhä elossa oleville henkilöile. Oon olemassa kansa esimerkkiä kuohleitten ihmisitten

kallomittauksista. STR-T on yhtheistyössä usean aktöörin kansa tehny töitä ette ihmisjäänöksiä pittää tua takashiin kotiseuvule ja hauata sielä. Kesälä 2024 suunnitelhaan takashiinhautaaminen 23 kallosta jokka kaivethiin ylös Akamellan kirkonmaalta raasipiulookisessa tutkimustarkotuksessa. Se on ensimmäinen kerta ko repatrieerinkiä tapahtuu jäänöksistä jokka kansa koskevat meänkieltäpuhuvaa väestöä.

Rotubioloogisitten käsityksitten seurauksista, ja tiot rotubiologisista tutkimuksista, teki sen ette minuriteetilä oon vahvistunnu häpeän tunne itenttiteetistä, kielestä ja kulttuurista. Tieto ette rotubiologisia tutkimuksia oon essiintynny oon vistora ja koloa niilekki jokka itte ei ole joutunheet sen kohtheeksi.

Minuriteetin työ ette säilyttää kieltä ja kulttuuria

Minuriteetti oon erilä laila vastustannu elikkä pannu ruottalaistamisprosessia kysheenalaseksi ja tehny töitä ette saaja omat oikeuet tyytytetyksi. 1900-luvun alkuosassa valtion assimileerinkipolitiikka oli kuitenkin voimakas ja minuriteetti meni läpi kielivaihtoprosessin jossako ruottinkieli tuli vähitellen valtakieleksi. Kokohnaisuessa minuriteetti hyväksy silloin piettyä assimileerinkipolitiikkaa eikä niitä ollu ythään kolektiiviä etnopolittista järjestelemää. Niitä oli kuitenkin yksityisiä intiviitiä johtaavissa asenoissa jokka erilä laila kannatit ja etistit kakskielisyyttä, esim kouluopetuksessa.

Toisen mailmansoan jälkhiin minuriteetti oon menny yli päänänsä kakskieliseksi paitti nuorempi sukupolvi jostako tuli yhä enämpi ruottinkieliseksi ja niilä oli rajotettu tieto suomenkielessä/meänkielessä. Tällä aikaa usseita ääniä alkaa kuuhluun, jokka ei aivan toiminheet kakskielisyyden eestä mutta kansa panit kysheenalaseksi ruottalaistamisprosessiä. Eri kieliä ja kulttuurietistäviä alotheita otethiin, esimerkiksi pohjosmaitten yhtheistyön raamin sisälä ja tarkotuksessa ette etistää kirjalisuutta minuriteettikielelä.

1980-luvun alusta minuriteetin mupiliseerinki ja strategii muutuit, minuriteetti tuli enämpi aktiiviksi, kansaliseksi ja olletikki etnopolittiseksi ko STR-T perustethiin. Työ ette säilyttää minuriteetin kieltä ja kulttuuria jotako ennen päänänsä oon tehty ruottinkielelä, tehthään nyt meänkieleläki. Minuriteetti julisti 27 helmikuuta 1988

meänkielen omaksi kieleksi ja 1999 meänkieli tunnustettiin kansalliseksi minuriteettikieleksi.

2000-luvulla minuriteetti perusti usseita organisasuunia, esimerkiksi Föreninki kväänile ja lantalaisile ja Meänmaa. Met Nuoret perustettiin 2014 ja se on liitto nuorisolle jotka tuntevat kuuluvaisuutta meänkielen ja alkuperäsen kielialueen kulttuurin ja historian kansa. Uusi sukupolvi, joka päänsä on ”ummikko”. ns henkilöt jotka ei puhu meänkieltä mutta jotka itenttifieeraavat itensä kielen kansa, tuli esile ja näytti ette sitä saattaa itenttifieerata itteä minuriteetin kansa vaikka sitä ei ossaa kieltä.

Komisuunin tutkimus eevastuuesta

Vastuuvaatimisen kysymyksessä komisuuni on pitäny suhthautua muutamhiin olosuhtheishiin jotka seuraavat historisitten tapahtumisitten tarkistelusta. Yks pulma on ette se on vaikea vettä erorajaa valtion ja kirkon toimitten välissä koska kirkko oli osa valtiosta. Toinen pulma on missä määrin sitä saattaa pittää nykyaikhaista aktööriä vastuulisenna historisista epäoikeuksista jotka on iskenheet kansaryhmää muussa aijassa ja muissa olosuhtheissa – se niin sanottu *retroaktiviteettipulma*. Komisuunila ei ole ollu tehtävännä ette harkita maholisia vastuukysymyksiä yksityisissä taphauksissa elikkä ekonoomista kompensasuunia yksityisile ja sen takia komisuuni ei ole tarkistannu vastuukysymyksiä siltä pohjalta.

Silloin ko työtuvat minuriteettialueela piit heän toimintaa, 1903 ja suunile 1950 välisennä aikana, näkemys lapsenkasvatuksesta ja fyysisistä rangastuksista erkaintu siitä näkemyksestä mikä tänäpäivänä on vallassa. Samala semmosta essiinty mitä jo siiheen aikhaan olis pietty loukkauksenna elikkä väkistämisenä. Komisuunin lopputulos on ette lapsitten haavoittuva asento työtuvissa olis pitäny olla selvä vastuulisille aktöörille.

Yks muu kysymys on ette monet niistä jotka jouvuit assimileerinkipolitiikan kotheeksi ei ole ennä elossa. Ette käsittää tämän päivän olosuhtheita sitä pittää kuitenkin joskus kansa puhua historisista vääryyksistä ”jäljeläolevinna vääryyksinnä”. Suhtheessa minuriteettiin net elävät jäljelä minuriteetin perinettynä häpeännä kielestä, kulttuurista ja itenttiteetistä. Yks muu jäljeläelävä vääryys

oon minuriteetin eksklyteerinki ja ylheinen näkymättömyys ja olletikki suhteessa luontoresyrshiin ja maaoukeukshiin.

Valtiolla ja kirkola oon moralinen vastuu ette korvata minuriteettiä siitä vahingosta joka oon assimileerinkipolitiikan seurauksenna. Millä laila korvausta ja sovintoa pittää tehä häätyy lähteä minuriteetin tarpheista tänä päivänä.

Hyvitys ja sovinto

Haastatteluhenkilöitten omat ajatukset hyvityksestä ja sovinosta oon suureksi osaksi, ette lisätä näkyväisyyttä ja tionlevittämistä minuriteetistä, ja sen kulttuurista, kielestä ja histuuriasta. Suhtautuminen maholiselle valtioon elikkä kirkon julkiselle antheeksipyütämiselle vaihtellee. Joilekki se oon tärkeätä, toisie vähemmän. Useat meinaavat ette se oon tärkeätä ette valtio tunnustaa ette vääryyksiä oon tehty ja ette valtiolla aktöörinä oon ollu vastuu. Monet meinaavat ette kaikkiin tärkein etheenpäin oon ette meänkieli jatkaa elämistä. Siiheen vaaitaan maholisuuksia ette käyttää kieltä praktisesti koulussa ja muissa miljöissä. Monet haastatteluhenkilöt ottavat kansa ylös kysymyksiä luontoresyrsistä niinku oikeuen jahthiin, kalastuksheen ja poronhoitohon.

Komisuuni tutkii ette histuuriset loukkaukset joitako oon tehty minuriteettiä vasten pittää tunnustaa ennen ko sovinto oon maholista. Sitä vahinkoa joka oon tullu assimileerinkipolitiikan seurauksenna häätyy korjata. Sovintoprosessi pittää jatkua pitkänaikhaisesti vaikka komisuunin työ oon lopetettukki. Komisuunin kartottamista ja tarkistusta pittää sen takia kattoo perustanna jatkuvalle ja pitkänaikhaiselle sovintoprosessile.

Ehotuksia sovinon ja hyvityksen toimile

Komisuuni tutkii ette hallitus pittää ottaa vastuuen jatkuvalle yhtenäiselle sovintoprosessile läheisessä neuvottelussa minuriteetin, virastoitten ja muitten koskevitten aktöörin kansa. Semmosessa prosessissä hallitus pittää ilman viipymistä tunnustaa valtioon eesvastuun niistä loukkauksista joitako oon tehty minuriteetile ja sitä vahinkoa jotako net oon merkinheet minuriteetile. Hallitus

pittää kansa ilman viipymistä alottaa keskustelun minuriteetin kansa julkisen antheeksipyyttämisen etelytyksistä ja muotoista.

Komisuuni jättää joitaki ehotuksia jatkuville toimile hyvitykselle ja sovinolle. Komisuuni ehottaa kansa ette hallitus läheisessä yhtheistyössä ja keskustelussa minuriteetin kansa tekkee toimintasuunnittelun ehotuksitten totheuttamiselle. Komisuuni ehottaa ette totheuttamissuunnittelu pittää olla siottu valtiopäiviltä ja sisältää selvän ylösseurausmekanismin joka antaa minuriteetile avomuutta ja maholisuuatta ette vaikuttaa hallituksen työtä toimintasuunnittelun kansa.

Komisuunin ehotukset toimile jotka saattavat eesauttaa hyvityksheen ja etistää sovintoa oon stryktyreeratut lähtien seuraavista ylheiskattavista päämääristä:

- näkyväksitekeminen ja omavalta,
- totheuttaminen ja lisätyt oikeuet,
- kielirevitaliseerinki ja kulttuurietistäminen,
- vahvistettu pohjosmainen yhtheistyö kielele.

Komisuunin tutkimus ja ehotukset ottavat alkunsa siitä mitä oon tullu esile kartotuksessa mutta kansa siitä kritiikasta jotako oon tuottu esile Ruothiin tarkistelun raamin sisälä kunka Ruotti nouvattaa kansanoikeuelisia velvolisuuksia, Mutta se ei ole vain siitä ette Ruotti pittää nouvattaa kansalisia ja kansanoikeuelisia velvolisuuksia. Se vahinko jotako oon tehty minuriteetile valtion sanksuneeratun assimileerinkipolitiikan kautta velvottaa kansa moralisesti ette korjata vahinkoa.

Komisuuni esittää kansa muutamia kysymyksiä jotka vaativat lissää tutkintoa, mm ette hallitus pittää perustaa tutkimuksen joka monipuolisesti valasee minuriteetin histuurista perintöä ette harrastaa poronhoitoa.

Lopulisesti komisuuni kehottaa muutamia muita aktööriä ette ryhtyä toihmiin heän vastuualuheitten raamin sisälä. Net aktöorit oon muun muassa koskevat kunnat, Lääninhallitus Norrbottenissa, Ruottin kirkko ja Säätiö Norrbottenin läänin työtuvat.

Tässä alla listathan komisuunin kaikki ehotukset ja kehotukset

Toimia jatkuvale sovintoprosessile

Hallitus

- pitää ottaa päälensä vastuuen jatkuvale yhtenhäisele prosessile läheisessä neuvottelussa minuriteetin, virastoitten ja muitten koskevitten aktöörillen kansa,
- häätyy ilman viipymistä tunnustaa niitä loukkauksia joitako oon tehty minuriteetile,
- pitää ilman viipymistä alottaa keskustelun minuriteetin kansa julkisen antheeksipyytämisen etelytyksistä ja muotoista,
- pitää ilman viipymistä ja läheisessä yhtheistyössä ja keskustelussa minuriteetin kansa tehä toimintasuunnittelun ette totheuttaa ehotuksia jatkuville toimile jotka saattavat eesauttaa hyvityksheen ja etistää sovintoa.

Yltheiskattavat päämäärät: näkyväksitekeminen ja omavalta

Hallitus

- pitää antaa minuriteetile lisätyn vaikutusvallon ja lisätyn omavallan,
- pitää tunnustaa kväänit ja lantalaiset osaksi kansalisesta minuriteetistä tornionlaaksolaisista,
- pitää antaa tukea päämuseon etapleeraamiselle,
- pitää antaa tukea informasuunikeskustan perustamiselle,
- pitää antaa lisätyn tehtävän Elävä histuuria fuuryymmile/Forum för levande historia, siinä tarkotuksessa ette tehä näkyväksi histuurisia väkistämisiä ja loukkauksia minuriteetistä,
- pitää lisätä organisasuuniavustusta,
- pitää ensi lähätyslussa public service:ille (2026–2031) valvoa ette ensilähätykset ja koottu tarjonta ohjelmatoiminasta meänkielelä lissäintyy,

- pittää antaa Vetenskapsrådet:ille tehtäväksi ette totheuttaa tutkimussatsauksen minuriteetin histuuriasta, kielestä ja yhtheiskunnasta,
- pittää valvoa ette komisuunin koko loppumietintö käänethään meänkielele,
- pittää valvoa ette minuriteetti saapi eustusta paikannimiraatissa,
- pittää valvoa ette minuriteetin ihmisjäänökset tuothaan
2 takashiin.

Yltheiskattavat päämäärät: totheuttaa ja lisätä oikeuksia

- Ehotukset mietinössä Nationella minoritetsspråk i skolan – *förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering/ Kansaliset minuriteettikieliet koulussa – *paremat etelytykset koulutuksheen ja revitaliseerinkhiin*, pittää totheuttaa.*
- Kansanoikeueliset velvolisuukset suhteessa kielimääräyksheen pittää lisätä.
- Hallitus pittää tutkia kysymystä kielestä perustanna syrjinälle
3 syrjintälaissa.

Yltheiskattavat päämäärät: kielirevitaliseerinki ja kulttuurietistäminen

Hallitus

- pittää vakkiinuttaa käynnissäolevia toimia kielele,
- pittää antaa valtion Kouluvirastolle tehtävän jonka tarkoitus oon ette intekreerata koulutusta meänkielelä hallintoaluheitten kunnissa,
- pittää tutkia kunka valtionavustusta alfapetiseerinkikursile meänkielessä mennee totheuttaa,
- pittää vahvistaa maholisuutta ette oppia meänkieltä yhistämällä
4 kulttuurellä ja kreatiiviä elinkeinoja.

Yltheiskattavat päämäärät: vahvistettu pohjosmainen yhtheistyö

- Hallitus pittää tehdä alotheen rajanylittävhään yhtheistyöhöön Norjan ja Suomen kansa ette etistää minuriteetin kieltä ja kulttuuria.

Kysymyksiä jotka vaativat lissää tutkimusta

- Hallitus pittää läheisessä neuvottelussa minuriteetin kansa perustaa tutkimuksen joka monipuolisesti valasee minuriteetin histuurista perintöä ette harrastaa poronhoitoa.
- Hallitus pittää läheisessä neuvottelussa minuriteetin kansa perustaa tutkimuksen kysymyksestä joka selvittää kunka jänkkäsarkoja oon jaettu tarkotusessa, ette selvittää oikeuelisia epäselvyyksiä kunka oikeuet jahthiin ja kalastuksheen oon liitetty jänkkäsarkhoin.
- Hallitus pittää läheisessä neuvottelussa minuriteetin kansa perustaa tutkimuksen siinä tarkotuksessa ette tutkia minuriteetin staatystä alkuperäskansana.

Komisuuni kehottaa seuraavia aktööriä ryhtymhään toimenpithoin

- Ruottin kirkko pittää tunnustaa kirkon osalistumista assimileerinkiprosessissa ja läheisessä keskustelussa minuriteetin kansa ryhtyä toimenpithoin jotka saattavat eesauttaa oikashuun ja sovinthoon.
- Lääninhallitus Norrbottenissa pittää tarkistaa heän rollia työtuvitten ja koulutustoimitten suhteessa.
- Koskevat kunnat pitävät tarkistaa heän rollia työtuvitten ja koulukoitten suhteessa.
- Säätiö Norrbottenin läänin työtuvat pittää helpottaa saatavuutta arkiivimateriaahliin ja suunata rahoja opinthoin jotka saattavat johtaa meänkielen etistämisheen.

- Yniversiteetit ja korkeakoulut pitävät tehä jälkitutkimuksia heän rollista rotubiologissa tutkimuksissa ja ihmisjäänöksitten kokoamisessa ja hyväksyä minuriteettipolittisen stratekiin.
- Tornionlaakson kansankorkeakoulu pittää paremin tarkistaa heän rollia ja vastuutta minuriteetin assimileerinkistä.
- Rekiuuni Norrbotteni ja kunnat pitävät aktiivisti tehä
7 näkyväksi minuriteettiä Film pool Nord:in kautta.

Seurauksia ehotuksista

Minuriteetile pittää varmistaa kylliksi resyrsiä ette se aktiivisti pystyy olheen matkassa jatkuvassa sovintoprosessissa. Kysymys lisärahoista minuriteettiorganisasuunile oon tärkeä osa jatkuvassa sovintoprosessissa ja sitä pittää muotostaa läheisessä keskustelussa minuriteetin kansa.

Komisuunin arvostelu oon ette ehotuksitten toimenpioitten totheuttaminen tullee eesauttamhaan ette Ruottin kansalisia ja kansanoikeuelisia velvelisuuksia ja minuriteettipolitiikan päätettyjä päämääriä nouatethaan.

Hyvin totheutettua sovintoprosessia, jossako minuriteetile varmistethaan heän oikeuet ja annethaan suurta vaikutusvaltaa, ootethaan kansa eesauttavan minuriteetin hyvinvointia, muun muassa parempaa ittetuntoa, parempaa terhveyttä ja lisättyä omavaltaa. Toimenpiot jokka selvästi näyttävät ette minuriteetin kieltä ja kulttuuria arvostethaan saattavat puolesthaans eesauttaa enämpi positihviin ytheiskuntakehitykshen lisätyn tasa-arvon ja enämpi kestävän ja hyvinvointisen ytheiskunnan kautta. Seuraukset siinä taphauksessa ette hallitus valikoittee ette ei totheuttaa komisuunin ehotuksia koskee usseita eri aspektiä. Se tulis olletikki minuriteetile tunthuun vielä yheltä loukkaukselta ja seuraus olis luottamisen puute. Se tulis kansa merkitheen ette se loukkaa Ruottin kansanvälistä mainetta ja se saattaa saaja nekatiiviä seurauksia Ruottin rollile kansanvälisessä työssä ihmisoikeuksille.